

XIII. Yüzyılda Güçlü Bir Toplumun Gelişmesine Katkı Sunan Fatma Bacı ve Dünyanın İlk Kadın Örgütlerinden: Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı)*

Fatma Bacı Who Contributed to The Development of A Stronger Society In The XIIIth Century and One of The First Women's Organizations of The World: Bacıyân-ı Rum (Anatolian Sisters' Organization)

Arif Hüdai Kökenⁱ, Nüket Örnek Bükenⁱⁱ

ⁱAraş Gör Dr, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, <https://orcid.org/0000-0003-2188-4741>

ⁱⁱProf Dr, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, <https://orcid.org/0000-0001-9166-6569>

ÖZ

XIII. yüzyılda Ahi Evran tarafından kurulmuş olan Ahilik Teşkilatı bilim, sanat ve ahlakın ışığında ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmuştur. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yaptıkları faaliyetlerde insanı öncelemişler ve günümüze kadar ulaşan kültürel ve ahlaki miraslar bırakmışlardır.

Ahilik teşkilatının yanı sıra neredeyse aynısı gibi faaliyet gösteren bir de kadın kolu vardır. Ahi Evran'ın karısı Fatma Bacı tarafından kurulan Bacıyan-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilatı) kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişmesine katkı sunmuştur. Bilim, sanat ve ahlak temelinde faaliyetlerini sürdüren Ahilik Teşkilatı ve Bacıyan-ı Rûm cinsiyetçi tutum ve yaklaşımlardan uzak durarak her bir ferdin katkılarıyla toplumsal kalkınma için çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Literatürde, Ahi Evran'ın hekim olduğu ve tıp ile ilgili de bilimsel eserler vermiş olduğu belirtilmektedir. Ahilik teşkilatının mesleki eğitim ve ahlaki değerleri hekimlik ile çok benzerlik göstermektedir. Fatma Bacı'nın kurduğu, Ahilik teşkilatının kadın kolu olan Bacıyân-ı Rûm örgütünün de kadın sanatkarlar yetiştirmesi açısından incelenmeye değer olduğunu düşünmekteyiz. Bu çalışmada, temeli yaklaşık 700 yıl öncesine kadar uzanan bir teşkilatın kadına değer verme motivasyonlarını yeniden ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bunun neticesinde ise günümüzde çözümü çok güç bir hal almış olan kadına yönelik olumsuz tutum ve davranışların çözümüne katkı sunacak tarihsel bir bakış açısı kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Fatma Bacı, Bacıyan-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı), Meslek Ahlakı

ABSTRACT

The Akhism Organization, founded by Ahi Evran in the XIIIth century, made economic, social and cultural activities in the light of science, art and morality. During Anatolian Seljuk and Ottoman periods they did human-centered activities and have reached the cultural and moral heritage has reached today.

Along with the Akhism organization, there is also a female arm which operates almost the same. Bacıyân-ı Rum (Anatolian Bacılar Organization), founded by Fatma Bacı (Sister Fatma), the wife of Ahi Evran, contributed to the development of women in economic, social and cultural sense. By continuing their activities on the basis of science, art and morality, the Ahilik Organization and Bacıyân-Rum have continued to work for the development of society with each individual, avoiding gendered attitudes and approaches.

It is stated in the literature that Ahi Evran was a physician and gave scientific works related to medicine. The vocational education and moral values of the Akhism organization are very similar to those of medicine. We think that it is worth examining in terms of the training of female craftsmen of the Bacıyân-ı Rum organization which is established by Fatma Bacı and which is the women's arm of the Akhism organization. In this study, it is aimed to reevolve the motivation of women to give value to an organization which dates back to about 700 years ago.

As a result, it is to gain a historical point of view which will contribute to the solution of negative attitudes and behaviors towards women, whose solution has become very difficult nowadays.

Keywords: Fatma Bacı, Bacıyân-ı Rum (Anatolian Sisters' Organisation), Professional Ethics

* Lokman Hekim Dergisi, 2018; 8 (2): 113-119

DOI: 10.31020/mutfd.418492

Geliş Tarihi – Received: 25 Ağustos 2017; Kabul Tarihi - Accepted: 08 Aralık 2017

İletişim - Correspondence Author: Arif Hüdai KÖKEN <arifhudaikoken@hotmail.com>

GİRİŞ

Anadolu'da XIII. yüzyılda kurulmuş olan Ahilik Teşkilatı gerçekleştirdiği birçok ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetleriyle Anadolu'nun Türkleşmesine katkı sunmuştur. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde devlet, toplum ve insanı merkeze alarak ciddi bir kurumsal örgüt haline gelmiştir. Bilim, sanat ve ahlak sentezinin özelinde tarihte bu güne kadar ulaşan çok derin izler ve kadim bir kültürel ve ahlaki miras bırakmıştır.

Bunun yanı sıra Ahilik Teşkilatı'nın neredeyse aynısı gibi faaliyet gösteren ve toplumda insanı önceleyen, cinsiyet ayrımcılığı yapmadan ve dönemin erk sahibi erkekleri tarafından da desteklendiği düşünülen kadın örgütleri vardır. Ahi Evran'ın karısı Fatma Bacı tarafından kurulan "Bacıyân-ı Rûm" diğer adıyla "Anadolu Bacılar Teşkilatı", bunlardan birisidir. Kadınların toplumun ekonomik anlamda kalkınması ve gelişmesine olduğu kadar, ahlaki anlamda da gelişmesine katkı sağladığı bu yapılar, en az erkeklerin kurmuş olduğu Ahilik Teşkilatı kadar önemli ekonomik, sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunmuştur.

Bir erkek teşkilatı yapılanması olan Ahilik Teşkilatı'nın esnaf/zanaatkâr ahlakı ve bu açıdan meslek ahlakı ile ilgili kurallar oluşturmuş ve bu kuralların uygulanmasını denetlemiş bir yapı olduğunu biliyoruz. Daha çok esnaf ve sanatkârlık yönüyle bilinen ve Ahilik Teşkilatı'nın kurucusu olan Ahi Evran'ın, bazı kaynaklarda hekim olduğuna dair iddiaların olduğu da bilgimiz dâhilindedir. Ahi Evran'ın eşi olan Fatma Bacı'nın Ahilik Teşkilatı'na benzer bir yapıyı bir kadın örgütü olarak oluşturmuş olması tarafımızdan incelenmeye değer bulunmuştur. Böyle bir kadın örgütünün bilimsel bir çalışma konusu olarak ilgimizi çekme nedeni, Fatma Bacı'nın da en az eşi kadar aktif ve üretken olduğunu fark etmemiz olmuştur. Makalenin devamında da ifade edeceğimiz gibi bu yapılanma "Bir elmanın yarısı erkeğe yarısı da kadındır" anlayışının pratiğe yansımalarıdır. Bu açıdan baktığımızda Ahilik Teşkilatı'nın kadın versiyonunu oluşturan Bacıyân-ı Rûm teşkilatını gün ışığına çıkarmak ve kadınların tarihte sessizleştirilmesine sessiz kalmamak amacımızdır.

Günümüzden yaklaşık 700 yıl önce kurulmuş, kadına verilen değer ile birlikte kadının toplumsal rolünün bir göstergesi olan Bacıyân-ı Rûm teşkilatının kurulma motivasyonunun günümüzde değerlendirilmesi, Anadolu'da kadın olmak, kadına atfedilen değerler ve kadının toplumsal rollerini yeniden değerlendirmek açısından önemli görülmektedir.

Bu bağlamda makalede Anadolu'da Ahilik'in ortaya çıkışı, Ahilik teşkilatının yanı sıra Bacıyân-ı Rûm teşkilatının kurulması, bu teşkilatın kurucusu Fatma Bacı'nın yaşam öyküsü, ilgili teşkilatın Anadolu kadınının iş ve sanat dünyasına zanaatkâr olarak katılımına katkıları tartışılacaktır.

Ayrıca kadınların ev dışındaki çalışması, başarısı, topluma katkısı ve nesiller boyu süre gelen ahlaki tutum ve davranışlarını temel alarak kadınların geçmişte Anadolu'da neler yaptıklarını yeniden hatırlatmayı amaçladık.

Anadolu'da Ahiliğin Ortaya Çıkışı

1071 Malazgirt zaferinden sonra Türkler Anadolu'ya kalabalık gruplar halinde göç etmişlerdir. Anadolu'ya yayılan Türkler gittikleri yerlere yerleşmişler ve bölgedeki yerleşik halk ile uyumlu bir şekilde yaşamaya gayret göstermişlerdir. Orta Asya'daki yaşam koşullarına bakıldığında iklim ve coğrafya olarak özellikle Orta Anadolu ilgilerini çekmiş ve buralara da yerleşmeyi tercih etmişlerdir. XIII. yüzyılda gelenler ise dil, edebiyat, sanat, töre ve gelenekleriyle yaşamlarını sürdürmeye gayret etmişlerdir. Bölgede sanat ve ticareti güçlendirmek için birbirlerine ciddi destekler sunmuşlardır. Yaşadıkları bölgenin temel ihtiyaçlarını çok iyi analiz etmişler ve buna uygun ticari ve sanatsal faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹

1204 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyasettin Keyhüsrev tahta geçtikten sonra Muhyiddîn İbnü'l Arabî, Ebu Cafer Muhammed el- Berzai, Evhadüddîn-i Kirmâni gibi birçok âlim zat ile birlikte Ahi Evran da Anadolu'ya gelmiştir. Kayseri'ye yerleşen Ahi Evran mesleğinin debbağlık (deri işleyen kişi) olması nedeniyle de burada debbağ atölyesi kurmuş, işçi ve usta yetiştirmiştir. Ahi Evran gerek kişilik olarak gerekse de mesleki yönüyle çok sevilmiştir. İyi bir zanaatkâr olması nedeniyle 32 çeşit esnaf ve sanatkâr zümresinin piri olarak kabul edilmiştir.²

Anadolu'ya geldikten sonra bir yanda iş ve ticaret hayatına devam eden Ahi Evran bir yandan da hocası olan Evhadüddîn-i Kirmâni ile Anadolu'yu karış karış gezmiştir. Dönemin ekonomik, siyasi ve sosyal ihtiyaçlarını

göz önüne alarak Ahilik Teşkilatını kurmuştur. Bu arada hocası Kirmânî'nin kızı ve Bacıyan-ı Rum teşkilatını kuran Fatma Bacı ile evlenmiştir.³

XV. yüzyıl Osmanlı Tarihçisi Âşıkpaşazâde (ö. 1481/886) “Tevârih-i Âl-i Osmân” isimli eserinde XIII. yüzyılda Anadolu’da bulunan sosyal oluşumları dört tane olarak belirtmiştir: Gâziyân-ı Rûm(Gaziler, savaşçılar), Ahîyân-ı Rûm (Ahiler), Abdalân-ı Rûm(Abdallar ve dervişler) ve Bâciyân-ı Rûm (Kadınlar). Görüldüğü üzere dönemin ihtiyaçları doğrultusunda kurulmuş bu sosyal örgütlerden olan Bâciyân-ı Rûm teşkilatı kadınlardan oluşan bir kadın organizasyonudur.⁴

Fatma Bacı

Muhyiddîn İbni Arabî ve hocası Evhadüddîn Kirmânî'yle birlikte 1205 senesinde Anadolu’ya gelen Ahi Evran, Fatma (Fatma) Bacı ile evlendi.⁵ Evlendikleri konusunda tartışmalar sürmekle birlikte, bilgiyi güçlü kılan ise Ahi Evran ile Hocası Kirmânî'nin şeyh/mürid ilişkisini aşan yakınlıklarını ifade eden tarihî belgelerdir.⁶ Ahi Evran'ın karısı, Anadolu Bacı Teşkilatını kuran ve bu teşkilatın bilinen ilk lideri olduğu bilinen Fatma Bacı kimdir?

Âşık Paşazade Anadolu Bacılar Teşkilatının Selçuklu dönemindeki sosyal zümrelerden biri olduğunu belirtmiş, Hacı Bektaş'ın bu teşkilata yakın durduğunu ve bu teşkilatın önde gelenlerinden olan Hatun Ana'ya bağlılığı olduğundan söz etmiştir. Hacı Bektaş'ın Menâkıb-names'si olarak bilinen “Velayet-name”de Fatma Bacı, Fatma Ana, Kadıncık Ana, Kadıncık olarak ismi defalarca geçmektedir. Hacı Bektaş'ın Fatma Bacı'yı sıkça ziyaret ettiğini, erenler ve dervişlerin saygı duydukları bir kişi olduğunu, erenlere sofraya kurduğunu da belirtmiştir.⁷

Fatma Bacı'nın ne zaman doğduğu ise tam olarak bilinmemektedir. Ancak babası Kirmanî'nin 1205 yılında Anadolu’ya gelişinden sonra, Fatma Bacı'nın doğduğu bilinmekte ve bu tarihten sonra dünyaya geldiği daha güçlü bir hal almaktadır. 1261 yılından sonra ise Fatma Bacı'nın ilk çocuğunu doğurduğu bilgisinden yola çıkarak yaşının o tarihte 50'yi geçmeyeceği tıbbi gerçekliğinden yola çıkarak, 1213 senesinden sonraki birkaç sene içerisinde doğduğu düşünülmektedir. Babası Kirmânî'nin Fatma Bacı hakkında çocukluğunda çok yaramaz olduğunu belirttiği ve bu yaramazlıkla birlikte itaatsiz tutumlarının sabır eğitimi (riyazet) yaptırdığı ifade edilmektedir. Annesi Amine Hatun ile birlikte kızının tahsil yapması, örgü ve dokuma sanatlarını öğretmeye çalışması o dönemde kadına verilen değer önemli bir göstergesi olmuştur.⁶

Ayrıca o dönemdeki Moğol istilası neticesinde Fatma Bacı'nın yaklaşık 14 yıl esaret hayatı yaşadığı notu da düşünülmektedir. Fatma Bacı'yı ise esaretten kurtaranların sahip oldukları siyasi güç sayesinde Ahilik Teşkilatı olduğu belirtilmektedir. Ahiler tarafından da esaret sonrası kocası Ahi Evran'ın yanına Kırşehir'e yerleşmesi sağlanmıştır. Esaretten döndükten sonra ise Moğollara karşı Ahilik teşkilatıyla birlikte ciddi bir mücadele vermiş ve Anadolu'nun değişik bölgelerinde bulunarak çalışmalar yapmıştır. Ahi Evran'ın öldürülmesinden sonra ise yeniden evlenip önce Ereğli'ye daha sonra da Sulucakarahöyük'e yerleşmiştir.⁶

Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacılar Teşkilatı)'u kuran Fatma Bacı yaşadığı asrın II. ve III. çeyreğinde çok önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Ömrünün sonuna doğru Kırşehir'e gelmiş ve XIII. yüzyılın son çeyreğine doğru burada vefat etmiştir. Ankara'nın Polatlı ilçesinin kuzeydoğusundaki Bacı köyüne defnedilmiş ve kabri burada bulunmaktadır.⁶

Fatma Bacı'nın bir de ablası Eymine (Emine) Ana vardır. Halk arasındaki bu isim evrilerek Haymana olmuş ve günümüzde Ankara'nın bir ilçesi bu Türkmen bacının ismini almıştır. Ayrıca Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin ninesi ve Ertuğrul Gazi'nin annesi olarak da Eymine Ana tarihe geçmiştir.⁶

Türk Toplum ve Kadın

Türk kadını tarihsel süreç içerisinde bakıldığında gerek toplum, gerekse de devlet için çok önemli bir yere ve değere sahiptir. Kadın toplumda yalnızca eş ve anne olarak değil, birey olarak da yer almıştır. Gerek toplumu gerekse de devleti ilgilendiren olaylarda çekilen sıkıntılara seyirci kalmamış, aksine sorunların bir ucundan tutarak olumlu katkılar sunmaya gayret göstermiştir. Aynı zamanda kadın, Türk tarihinde yüceltilen bir değer olarak da karşımıza çıkmaktadır.⁸

Manas, Dede Korkut, Battal Gazi, Ural Batır destanlarında; Keloğlan'ın Ali Cengiz Oyunu, Adi Şah Hikâyesi, Şehname, Ferhat ile Şirin, Ramayana, Bey Böyrek, gibi masal ve hikâyeler gibi yazılı metinlerde erkek kadınla evlenebilmek için özel hünerler gösterebilmeli, hatta bazılarında, adaylar arasında en az talip olunan kadın gibi bir kahramanlık gösterme şartı konularak kadına, eşini seçme hakkı verildiği görülmektedir. Bazı durumlarda talip olan erkek, kendinden beklenen yiğitliği gösteremezse, kendini bilmez bir tutum içerisinde diye yorumlanıp, ölümlerle cezalandırılabilir. Bu da edebî ve yazılı kaynaklarda kadına verilen değerlerin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.⁹

İslam öncesi Türk toplumunda kadın açısından annelik ve kahramanlık iki önemli niteliklerdir. Kadının ata binme, kılıç kuşanabilme ve savaşabilme özelliği de tarihe not düşülmüştür. Ayrıca tarihi kayıtlarda kadına verilen değerlerin bir göstergesi olarak "Ana Hakkı" ile "Tanrı Hakkı"nın birbirine denk tutulduğu görülmektedir. Hunlar döneminde kadın ile erkek arasında bir ayırım yapılmadığı, kadının erkeğin bir tamamlayıcısı olarak kabul edildiği, kadınsız bir iş yapılmadığı bilinmektedir. Yaratılış Destanına göre kadın, kâinatın yaratılışına neden olan bir ilham kaynağı olarak kabul edilmiştir. Göktürk ve Uygur döneminde ise devlet işlerini kağan karısıyla birlikte yürütürdü. Aile içerisinde de kadın, yüksek bir konumdaydı ve değerliydi.⁸

Kutluk Devleti döneminde, Bilge Kağan ve Kültigin adına dikilen abidelerde kadının farklılığını "Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün kutlu ülkesini öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İleriş Kağan ve annem İlbilge Hatunu (Tanrı) halk içerisinde çekip yukarı çıkarmış" sözleriyle ifade etmiştir. Kadına kutsallık katan töreye göre ise zaten kadına yönelik şiddet, horlanma, itilip kakılma gibi olumsuz tutum ve davranışlar söz konusu bile değildi.⁸

İbn Batuta, İlhanlı hükümdarı Ebû Saîd Bahadır Han'ın üzerinde etkili olan Bağdat Hatun ile evlenmesi mevzuna değinirken "Türkler ve Tatarlar arasında kadınların büyük bir rolü vardır. Türk ve Tatar sultanları bir ferman çıkardıklarında, onun üzerine 'hakan ve hatunların emriyle' ibaresini yazarlar" şeklinde ifade etmektedir.¹⁴ Buradan anlaşıldığı üzere devlet yönetim ve idaresinde de kadının etkin olduğu görülmektedir.

Bacıyân-ı Rûm

XIII. yüzyılda Selçuklu Döneminde Anadolu'da kadınlar sosyal yaşamın önemli bir parçası konumundaydılar. Camilere, mescitlere, hamamlara, bağlara gidebilmekte, kendi aralarında toplanarak eğlenebilmekteydiler. Ev dışında da varlıklarını sosyal bir şekilde sürdürebilmiş, eğitim konusunda haklarını kullanmanın yanı sıra; mal, mülk sahibi olmuşlar ve sahip oldukları paraları istedikleri gibi tasarruf etmiş ve kullanmışlardır.¹⁰

Âşık Paşazade, Anadolu Selçuklu Dönemindeki sosyal zümrelerden bir tanesini Bacıyân-ı Rum olarak belirtmiştir. Bu kadın örgütünün kurucusu olarak bilinen Fatma Bacı, "Kutlu Melek", "Fatma Ana" "Kadincık Ana" olarak da ifade edilmiş, Vilâyetname'lerde önemli bir yere sahip olduğu aktarılmıştır. Vilâyetname'de anlatıldığına göre Hacı Bektaş Veli Sulucakarahöyük'e geldiği zaman, Fatma Bacı, Erenler Meclisi'nde sohbettedir. Mecliste bulunan erkeklerden daha üstün bir statüye sahip olduğu da söylenmektedir.¹¹ Dönem itibarıyla kadına verilen değer bu kadar fazla iken ve toplumsal hayatın önemli bir parçası konumunda iken XIII. yüzyılda Bacıyân-ı Rûm gibi önemli bir kadın örgütünün Ahilik Teşkilatının bir kolu olarak kurulması ve etkin bir şekilde faaliyet göstermesi pek de şaşırtıcı olmasa gerektir.

Gerçekleşen askeri fetihler her ne kadar güçlü olursa olsun, kültürel faaliyetlerle desteklenmedikten sonra kalıcılığı olmaz ve yerini başka bir işgale bırakmaktan öteye gidemez. Nitekim Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra buralara uyum sağlamak için öncelikle bölge halkıyla kaynaşmışlar, kendilerine özgü kültürel miraslarını bölgesel kültür miraslarıyla birleştirmişler, Anadolu'da günümüze kadar ulaşan güçlü bir medeniyetin temellerini atmışlardır.¹²

Anadolu'ya geldikten sonra kadınlar toplumsal hayattan kopmamışlar, sosyal hayatlarına ve üretime devam etmişler, sırası geldiğinde kılıç kuşanıp ata binerek savaşmışlardır. Âşık Paşazade'nin bahsettiği sosyal zümreler arasında olan Bacıyân-ı Rûm teşkilatı XIII. yüzyılda kurulmuş olan bir kadın örgütüdür ve Ahilik teşkilatının kadın koludur. Bacıyân-ı Rûm isimli bu sosyal zümre, içinde kurulduğu dönemde topluma imkânları doğrultusunda hizmet eden Anadolu Türkmen kadınları tarafından kurulmuştur. Prof. Dr. Mikail Bayram çalışmalarında XIII. yüzyılda, Anadolu'da, iktisadî, içtimai hatta siyasî alanda önemli çalışmaları olan

Ahilik teşkilâtının kurucusu olan Ahi Evran Şeyh Nasîrü'd-din Mahmud el Hoyî'nin karısı, Fatma Bacı'nın Bacıyân-ı Rûm'u kuran kadın olduğu ve bu örgütün ise Ahilerle çok yakın temas içerisinde bulduklarını belirtmiştir.¹² Âşık Paşazâde'nin "Bâciyân-ı Rûm" diye belirttiği bu örgüt ile ilgili ilk olarak Alman doğu bilimci Franz Taeschner üzerinde durmuştur. Franz Taeschner' a göre o dönemde kadınların böyle bir örgüt kurmasının imkânsız olduğu savunmuştur. Bir hata ya da yanlış anlama sonucu Âşık Paşazade tarafından ortaya atılmış olduğunu dile getirmiş, "Hâciyân-ı Rûm" (Anadolu Hacıları) veya "Bahşiyân-ı Rûm" (Anadolu Sihirbazları veya Ruhanîleri) ifadelerinin bir istinsah hatası sonucu "Bâciyân-ı Rûm" diye yazıldığı yönünde fikri vardır.¹²

İş ve sanat sahibi olmak yerleşik düzene geçmenin ve bunu sürdürmenin ilk şartıdır. Bu bağlamda yalnızca erkeklerin değil kadınların da Anadolu'da yerleşik düzene geçmede katkıları yadsınamaz.¹³ Selçuklular döneminde Türkmen kadınlar muhtelif yerlerde kadın erkek karışık olarak sohbet meclisleri düzenlemişler, kültürel etkinliklerde bulunmuşlardır. Türk yazılı eserlerinde Dede Korkut'un ağzından, kadının temel görevleri özetlenmiş, aile ve ev hayatı gibi konularda nasihatlerde bulunmuştur. Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilatı), Ahilikten Bektaşiliğe geçtiği söylenen "eline-beline-diline sahip ol" nasihatini, kadınlara "aşına-eşine-işine sahip ol" şeklinde değiştirerek devam ettirmiş ve bu kadın örgütüne özgü ahlaki davranışların temelini oluşturmuştur.¹⁴

Anadolu Bacı Teşkilatı, Ahilik Teşkilatı gibi Türklerin gelenek, örf, adet ve ahlaki kuralların uygun bir şekilde yeniden yorumlanarak, demokratik bir sosyal zümre olarak kurulmuştur. 5 Aralık 1934 yılında kadının siyasal ve sosyal haklarına kavuşmalarındaki temel etken olarak tarihten günümüze ulaşan bu kültür hareketinin etkisinden söz etmek yerinde olacaktır. Öyle ki Cumhuriyet döneminin siyasal partilerinin kadın kollarının yeniden kurulması, demokratik zeminli faaliyet gösteren bu kadın örgütünün sağladığı tarihten gelen bir motivasyondur. Anadolu Bacı teşkilatı aynı zamanda el sanatları icra eden kadın sanatkârların örgütlenmesidir. Ahilik Teşkilatı kadar olmasa Anadolu'nun başlıca yerleşim yerlerinde Ahilik teşkilatının bir nevi kadın kolu olarak çalışmalar yapmıştır. Bu kadın organizasyonu kadınları iş ve sanat alanına yönlendirmiş, yaşadıkları dönemde toplumun ihtiyaçlarına uygun bir şekilde çalışarak ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda kadınların da katkı sunmalarına olanak sağlamışlardır. Ahilik ve Bektaşilik'teki "Bir elmanın yarısı erkeğe yarısı da kadındır" temel ilkesindeki bu düşünce, Bacıyân-ı Rûm teşkilatının kurulmasıyla fiili bir hal almıştır. İlk kez Konya, Kırşehir ve Kayseri'de kurulan Anadolu Bacılar Teşkilatı ile Türk kadınları da Anadolu'da yerleşik hayata daha çabuk geçip, göçebelikten uzaklaşmalarını sağlayacak faaliyetlerde bulunulmuştur.¹⁵

Yerleşik hayata geçmenin en önemli şartlarında birisi olan iş ve sanat sahibi olma gerçekliğinden yola çıkarak, ulaşabildikleri herkesi kadın erkek ayrımı yapmadan, iyi bir eğitimden geçirerek, sanat sahibi yapmak, dönemin sosyal ve ticari açıdan da ihtiyacına cevap verecek en önemli adımdır. Nitekim böyle bir adım atılmış ve topyekûn bir eğitim ve çalışma seferberliği başlatılmıştır. Bu seferberlik dönemin önemli bir yerleşim yeri olan Kayseri'den başlamış ve Anadolu'ya yayılmıştır.¹³

Kayseri'de Ahi Evran'ın öncüsü olarak kurduğu deri işleyen atölyelerin bulunduğu dericiler çarşısının hemen yakınında bulunan Külahduzlar çarşısında kadınlar, deri işleme sırasında elde edilen yünleri hazırladıkları özel atölyelerde işlemişler ve burada ürettikleri ile iktisadi hayatta varlıklarını görünür kılmışlardır. İbn Battuta'nın da belirttiği üzere, Türklerin yaşadığı birçok yerleşim yerlerinde, Türkmen kadınların erkekler ile yan yana iş hayatlarını sürdürdükleri, iş dünyasındaki başarılarının XIII. yüzyılda görünür hale geldiği görülmüştür. Fatma Bacı, Anadolu kadınlarını bu şekilde örgütleyip, kadının becerisine göre meslek ve sanat kollarında verimli bir şekilde çalışmasını sağlamıştır. Netice itibarıyla, Ahilerin birçok hizmet alanında, kadın sanatkârlara gereksinim duyduğu görülmüştür. Bunun yansıması olarak ise Bacılar ile Ahiler ticari ve ahlaki eğitim sürecinden neredeyse aynı şekilde geçmişler ve ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda kadın ile erkeğin mükemmel bir dayanışmasını tarihte göstermişlerdir.¹⁶

Anadolu Bacı Teşkilatı, aynı Ahilik teşkilatı gibi, mesleğe intisap konusuna önem vermiş, bir üstattan el almayı ve rehberliğinde sanat sahibi olmayı tavsiye etmiş, bu geleneğin dışında sanat öğrenmeye müsaade etmemiştir. Bacılık müessesesi aynı zamanda bir eğitim ve öğretim ocağıdır. Usta çırak ilişkisi içerisinde devam eden bu eğitim ocağındaki eğitim faaliyetleri; yamak olmaktan başlar, çırak, kalfa, usta şeklinde devam ederdi. Bu eğitim sürecinde ahlak eğitimine de çok önem verilir ve her sanat sahibinin ahlak eğitimi

almadan mesleği yapmasına müsaade edilmezdi. Örgüçülük ve dokumacılık yaparak halı ve kilim üretmişler, bunun haricinde diğer el sanatlarıyla da meşgul olarak ekonomik, ticari ve kültürel faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ayrıca 1243 yılında Moğollar Kayseri'yi kuşattıklarında, Bacı teşkilatına mensup olan kadınların da şehrin savunmasında önemli rol aldıkları bilinmektedir. Fatma Bacı'nın kimsesi olmayan, yoksul kimselere barınma imkânı sunmasının yanında kızlar ile imece usulü bir takım çalışmalar da yapılmıştır. Ayrıca, Ahi zaviyelerinde misafir ağırlama gibi sosyal hizmetler de sunularak Ahilik teşkilatının da faaliyetlerini besleyen Bacılar, mal ve serveti, yoksul ve muhtaç kimselerin hizmetine sunmayı, yaşam gayesi olarak belirlemişlerdir. Fatma Bacı'nın babası olan Kirmanî, kızlarının eğitime çok önem vermiş, onların düzenli tahsil yapmaları ve el sanatları öğrenmeleri için azami gayrette bulunmuştur. Kız çocuklarının eğitimi için gösterilen bu babadan kalma gelenek ve uygulama, Bacı teşkilatının da temel bir felsefesi ve amacı haline gelmiştir.⁷

Ahilik teşkilatı için geçerli olan kurallar ve uygulamalar kadınlar kolu olarak Bacıyân-ı Rûm için de geçerliydi. Özel olarak yetim ve kimsesiz kalmış genç kızları koruma altına alarak, onların birinci dereceden eğitimleriyle ilgilenmişler, evlenmeleri konusunda teşviklerde ve girişimlerde bulunmuşlar, kimsesi olmayan ihtiyar kadınların bakımı gibi sosyal hizmetlerde bulunmuşlardır. Ahiler tarafından oluşturulduğu bilinen orta sandıklarından, maddi anlamda finansal destek almışlar ve ihtiyaç sahipleri kadınlara yardımda bulunmuşlardır. Bu açıdan günümüzde sosyal sorumluluk faaliyetleri kapsamında kadınlara destek olan dernek ve kuruluşlara rol model olmuş, bilinçli kadın yaratmak için örnek girişimlerin tarih boyunca yolunu açmışlardır.¹⁶

SONUÇ

Bilim, sanat ve ahlakın sentezini yapmayı temel felsefe haline getirmiş olan Ahi Evran'ın kurduğu Ahilik Teşkilatı ve bu teşkilatın kadın kolu olan, Ahi Evran'ın karısı Fatma Bacı tarafından kurulan Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı) toplumda kadın erkek ayrımı yapmadan alanında usta sanatkarlar yetiştirmiştir ve tıp sanatını icra edenlerin geçtiği mesleki süreçten çok benzer bir şekilde geçmişlerdir. Mesleki ve kültürel faaliyetlerini gerçekleştirirken ahlaki ilkelere bağlı kalmışlardır. Bu sayede Anadolu'nun bir kültür ve sanat merkezi haline gelmesine ciddi katkılar sağlamışlardır.

Kadının tarihte maruz kaldığı olumsuz tutum ve davranışlar karşısında ezber bozan bir teşkilat olan Bacıyân-ı Rûm, özellikle kurulduğu dönem itibarıyla kadına verilen değer bir göstergesi, üretken bir kadının ise toplum ve tüm insanlık için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Günümüzde ise sosyal ve iş alanında kadınların maruz kaldıkları cinsiyetçi tutum ve davranışlar aslında geçmişten gelen kültürümüzle tamamen zıt düşmektedir. Bu açıdan daha müreffeh bir millet olarak varlığımızı yükseltmek için, geçmişimizden aldığımız bilimsel, ahlaki ve sanatsal değerleri Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı) özelinde tekrar gözden geçirmekte fayda olacaktır.

BİLGİ

Bu makale 15-18 Mayıs 2017 tarihlerinde Adana'da düzenlenen X. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Çağatay N. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997;2, Ankara.
2. Köksal MF. Ahi Evran ve Ahilik, Kırşehir Valiliği Kültür Hizmeti, 2011;5:3, Kırşehir.
3. Çağatay N. Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren, TTK Belleteri, 1982;423- 436.
4. Çubukçu H. Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 2015; 5:217-231.
5. Bayram M. Ahi Evran ve Ahilik, <https://mikailbayram.tr.gg/AH%26%23304%3B-EVRAN-VE-AH%26%23304%3BL%26%23304%3BK.htm> [Internet]. Erişim Tarihi: 05.05.2017
6. Bayram M. Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı), Çizgi Kitabevi, Haziran 2016, Konya
7. Bayram M. Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar) ve Fatma Bacı, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara2002, c. 6, s. 365-379.

8. Gündüz A. Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumlarında ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science Volume 5 Issue 5, p. 129-148, October 2012 s.144-145.
9. Sağol G. Destan Kahramanlarının Evlenmek İçin Göstermek Zorunda Oldukları Hünerler, Türklük Bilgisi Araştırmaları, 28/1, 2004;301- 310.
10. Paydaş K. Eflakî'nin Menakıb'ül Arifin Adlı Eserine Göre 13-14. yy'da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu, The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 6 Issue 8, p. 457-481, October 2013.
11. Okan N. Alevilikte Kadın Erkek Eşitliği Söylemine Eleştirel Bir Yaklaşım, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, Sayı 28, s. 27-40, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/71/1948/20381.pdf>, [İnternet]. Erişim Tarihi: 02.11.2017
12. Kemaloğlu M. XI. – XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Sosyal Zümreler, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı 4, s. 145- 158, Haziran 2011.
13. Bayram M. Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilatı), Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Ocak 2008;3: 62- 63.
14. Döğüş S. Kadın Alplardan Bacıyan-ı Rûm'a (Anadolu Bacıları Teskilatı); Türklerde Kadının Siyasi ve Sosyal Mevkii, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2015;12:1:127-150.
15. Gülvahaboğlu A, Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evran Veli ve Ahilik, Memleket Yayınları, Kasım 1991, Yenisehir, Ankara.
16. Varinli İ, Akgül D. Günümüzde Uygulanan Kadınlara Yönelik İstihdam Projeleri ve Bacıyan- ı Rûmlarda Kadın, II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Kitabı, 19-20 Eylül 2012;75-86.